№ 12. ԱՊՐԻԼԻ 1.

1876

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԱՊՐԻԼԻ 1. № 12.

Տարեկան գինը 5 րուբլի, կէս տարվանը 3 րուբլի։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից 2 կոպէկ.

ՏՕՆԵՐԻ պատճառով «ՄՇԱԿԻ» հետևեալ համարը կը հրատարակվի ապրիլ ամսի 15-ին։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր հասարակական մեծ խնդիրը։—Ն ե ր ք ի ն տ ե ս ո ւ թ ի ւ ն. Պաշտօնական լուր։ Հարկաւոր է հիմնել։ Արևելագէտների ժողովը։ Նամակ Մեծ-Ղարաքիլիսից։ Նամակ Կախից։ Ներքին լուրեր։—Ա ր տ ա ք ի ն տ ե ս ո ւ թ ի ւ ն. Եւրօպայի այժմեան քաղաքականութիւնը։ Թիւրքիա և Ռնգարիա։ Իտալիա։ Նամակ Գերմանիայից։—Խ ա ռ ն լ ո ւ ր ե ր.—Յայտարարութիւններ.—Բ ա ն ա ս ի ր ա կ ա ն. Իմ այցելութիւնը Մուրատեան վարժարանին.

ՄԵՐ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԽՆԴԻՐԸ

Եթէ ուշադրութեամբ հետևենք վերջին տարիների մեր հայ-կովկասեան լրագրութեան ընթացքին, կը համոզվինք որ ոչ մի խնդիր այնքան չէր զբաղեցնում մեր լրագրութիւնը, որքան ուսումնարանների խնդիրը։ Թէ խմբագրական յօդվածների, թէ նամակագրութիւնների նիւթերի մեծ մասը նուիրած էր այդ խնդրին։ Այդ մի ապացոյց է, որ ուսումնարանի հարցը հայ-կովկասեան ժամանակակից հասարակութեան մէջ օրվայ հարց է, կարևոր մի հարց է, հասարակական ամենազգալի պահանջ է...

Եւ ճշմարիտ, հայը որքան հնար է, իրան, մտածում է այդ հարցի մասին, հոգում է, կարողութեան չափ, նրա իրագործման մասին։

Որքան անկատար, նախնական լինէր մեր հայոց թէ քաղաքային, թէ գիւղական ուսումնարանների մեծ մասի կազմակերպութիւնը, այնու ամենայնիւ նրանց թիւը արդէն ամենապարզ ապացոյց է, որ մեր հասարակութիւնը, թէև անգիտակցական կերպով, հասել է այն հաստատ համոզմունքին, որ առանց ուսումնարանների գոյութեան, անհընարին է հասարակական կեանքը ժամանակակից հայի համար...

Մենք ասացինք՝ ա ն գ ի տ ա կ ց ա կ ա ն... այո, հայը գիտէ, նա հասկացել է, որ առանց ուսումնարանի կարելի չէ ապրել ժամանակակից մի հասարակութեան,—բայց հարցրէք նրան ինչ տեսակ կազմակերպութիւն աւելի յարմար է իր հիմնվող բազմաթիւ ժողովրդական դպրոցներին,—և հայը անկարող կը լինի դրական պատասխան տալ այդ ձեր առաջարկված հարցին...

Հայը հիմնում է ուսումնարաններ, հաւաքում է գումարներ, նուիրում է փողեր նրանց պահպանելու և, որքան հնարաւոր է, օրինաւոր ուսուցիչներին հրաւիրելու համար,—բայց խնդիրը նա գոհ չէ իր այդ ուսումնարանների ընթացքով, և նոցա տուած բարոյական և մտաւոր արդիւնքով...

Ուսումը հարկաւոր է,—այդ սկզբնական ճշմարտութիւնը հասկանալի է հային, բայց երբ տարրական կամ միջնակարգ ժողովրդական դպրոցում ուսումը ստանալուց յետոյ, երիտասարդը մտնում է գործում հասարակութեան մէջ, նա աւելի դժբաղդ է համարում իրան, քան թէ այն անձը որ բոլորովին զուրկ է մնացել ուսումից...՞Նա իրան կեանքի մէջ պատահող, իրան շրջապատող արգելքների, կեանքի դժուարութիւնների դէմ զինուորված չէ տեսնում. ուսումնարանը չէ տուել նրան միջոց կեանքի մէջ առաջ գնալու, պատերազմելու, իր անձը ապահովացնելու, իրան մի ապահով կտոր հաց ճարելու... Ընդհակառակն նա իրան աւելի դժբաղդ է տեսնում, քան թէ այն մարդը որ անուս և տգէտ է մնացել...՞Նրա ուղեղը քիչ շատ զարգացաւ, նա ստացաւ աւելի նուրբ, աւելի բարձր զգացմունքներ, աւելի ազնիւ գաղափարներ,—բայց մի և նոյն ժամանակ տեսնում է իրան բոլորովին անօգնական, մոլորված իրան շրջապատող հասարակութեան մէջ, որովհետև ինքն իրան խոստովանում է որ ոչինչ դրական, գործնական բան չէ սովորել, որ կարողանայ նրան դրական, գործնական հասարակութեան մէջ գործ դնել... և այն ժամանակ նա ինքն իրան ասում է՝ «ինչո՞ւ չը սովորեցի մի արհեստ, լինէր այն մինչև անգամ ամենաստոր արհեստը...»

Ահա այն խնդիրը, այն մեծ խնդիրը որ զբաղեցնում է մեզ, որ այժմ մեր հայոց հասարակութեան մէջ, կարելի է ասել, օրվայ խնդիր է դարձել... ոչ թէ միայն ուսում, տարրական և միջնակարգ ուսում, կամ բարձրագոյն ընդհանուր կրթութիւն, բայց դրական, գործնական, ա ր հ ե ս տ ա գ ո ր ծ ա կ ա ն ուսում հարկաւոր է մեզ։

Ժամանակ է մտածել՝ տարրական և միջնակարգ ուսումնարաններին միացնել տարրական և մեր հասարակութեան մէջ գործադրելի արհեստների ուսմունքը. ժամանակ է մտածել՝ միացնել բարձրագոյն ընդհանուր կրթութեան հետ և մասնագիտական որ և է մեր հասարակութեան համար կարևոր և նրա մէջ գործադրելի ճիւղի ուսումնասիրութիւնը։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԼՈՒՐ

„Правит. Вѣстн." լրագրում կարդում ենք հետևեալը։

„Թագաւոր Կայսրը ապրիլ ամսի վերջերում

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՄ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Փարիզի Մուրատեան վարժարանի հարցը, որ անցեալ տարի փոքր ինչ օրօրուեցաւ՝ այսօր խոր քունն է մտել։ Հայաստանի «որբ ու աղքատ» զաւակների սեպհականութեան գործը, որ անցեալ տարի Կ. Պօլսի մեր ազգային ժողովում գրեթէ օրակարգի խնդիր դարձաւ՝ այժմ պատրիարքարանի հին գործերի հետ կցած, դիւանատան թղթոտ ու փտած թղթերի մէջ է գտնվում։

Եւ այսպիսի սառը, անտարբեր վարմունքը, արհամարհական անուշադրութիւնը դէպի մի որ և է հասարակական խնդիր մեզանում սովորական բան է դառել։ Հայերը ձեռք կը տան մի գործին և շուտով անկատար, անվերջ ու անհետևանք էլ կը թողնեն։ Մեր հասարակութեան որ հարցին էլ կամենաք նայեցէք անաչառ աչքով և խօսքերիս ապացոյցը անշուշտ կը գտնէք։—իսկ առ այժմ Մուրատեան վարժարանի գործը թող ձեզ օրինակ լինի։

Բայց այս անգամ ես նպատակ չունեմ ոչ հայոց սառը բնաւորութեան վրայ և ոչ Մուրատեան վարժարանի անօգուտ անցքերի վրայ խօսելու։ Բաւական է ինչ որ խօսուեցաւ այդ վերջինի վրայ։ Մինչև հիմայ հասկացող մարդիկը կը հասկանային։

...Եթէ թոյլ կը տաք ինձ, ընթերցող, ես ուզում եմ այսօր այցելութիւն գնալ յիշեալ վարժարանին և տեսնել, թէ ինչ դրութեան մէջ է գտնվում նա ներկայումս։

...Դուք կարծեմ արդէն համաձայնուեցաք և ինչ թող էք տալիս։ Այնպէս չէ՞ ընթերցող... Էհ ուրեմն գնամ։

Կէս օր է. եղանակը վատ չէ, արև էլ կայ։ Բոլվենտի վարժարանը փոքր ինչ հեռու է իմ բնակարանից՝ ուստի կարճատև մօտիկ փողոցներով անցնել և շուտով հասնել, որպէս զի լոյս թրով, ցերեկով կարողանամ տեսնել կամեցածս։ Ես գնում եմ...

Ահա հեռուից երևում է մի եկեղեցու ոսկեզօծ գմբէթ, որի հետ խաղում են ձմեռուայ վերջին արևի նորոգուող ճառագայթները։ Գեղնագոյն գմբէթը լաւ չէ պսպղում։ Դա ինվալիդների (տկար զինուորականների) եկեղեցին է իր ընդարձակ պալատով, ուր նոցա բնակեցրել և կերակրում է Ֆրանսիայի հարուստ պետութիւնը։

Այդ հռչակաւոր յիշատակարանը կից է երկու նշանաւոր անունների հետ։ Մէկը դորա հիմնադրների արևափայլ-ինքնակալ Լուդովիկոս XIV-րդ խրոխտ միապետն է։ Միւսը, որ 1840-ից այդ եկեղեցու ծանր քարերի տակ պառկած հանգստանում է՝ տասնուիններորդ դարուայ անհանգիստ աշխարհակալը-Նապօլէօն առաջինի ոսկորներն են։

Ահա այդ ինվալիդների պալատի թաղի մէջ է գտնվում Մուրատեան վարժարանը։ Թաղը այնքան նշանաւոր չէ։ Միակ բանը, որ ամենից առաջ մարդու աչքն է ընկնում՝ այդ յիշեալ պալատի եկեղեցին է իր ոսկեզօծ գմբէթով։ Բայց դա ամեն փողոցից չէ երևում։ Եւ ահա ես ստիպուած եմ անցնել ու մտնել մի այնպիսի փողոց, որ բոլորովին ծածկելով դորան աչքերից՝ կարծես ինձ էլ արգելում է շարունակել խօսակցութիւնը Փարիզի այդ մեծ յիշատակարանի վրայ։ Ես գնում եմ...

Քաղաքամասը, ինչպէս որ ասեցի, երևելի չէ, որպէս Փարիզ շքեղ քաղաքի ուրիշ թաղերը։ Փողոցները հանգիստ, անց ու դարձ շատ չը կայ։ Այս կողմի բնակիչները երևի հանդարտ մարդիկ են։ Եթէ տների մեծ մասը Փարիզի սովորական ոճով կառուցված չը լինէր՝ ես կարող էի կարծել, թէ գաւառական մի քաղաքումն եմ շրջում։

Կէս օրուայ խորհրդաւոր զանգակի ձայն է լսվում։ Այո... Եկեղեցական միաբանութիւններ են բնակվում այստեղ։ ինձ ասեցին կուսանոցներ էլ կան այս կողմը։ Ամեն օր հաւատացեալների զգացմունք կենդանացնող ձայնը անդադար հնչելով՝ հրաւիրելիս է լինում աղօթքի եռանդոտ կաթոլիկներին։

Նայեցէք ահա մօտովս անցնում է երիտասարդ գեղեցիկ կոյսերի մի խումբ, որք հրաժարուելով այս իրական աշխարհից՝ նուիրել են իրանց հանդերձեալ կեանքի երանաւէտ երևակայութեանը։ Իւրաքանչիւր երեսի վրայ նշմարվում են կրօնական կեանքի ազդեցութեան տխուր գծերը։ Բայց և շատ արտասուող աչքերը ասես կրում են իրանց վրայ տաք հաւատի, ամօթխածութեան քօղը։ Սուրբ կոյսեր ե՞ն արդեօք։—Ով գիտէ։ Ափսոս երիտասարդուհիք։ Ինչո՞ւ հրաժարուեցաք այս մեր աշխարհից։ Միթէ՞ չէիք կարող, արժանաւոր ու համեստ մայրեր լինել... Անիծուին ձեր ծնողքը։ Անգութ նախապաշարմունք...

Ես շարունակում եմ ճանապարհս...

Աչքերս չեն կարող չը նայել հէնց այս րօպէիս իմ առջև անցնող և մի ուրիշ երիտասարդ տղամարդկանց խմբին։ Սոքա կաթոլիկ-եզուիտական հոգևոր դպրոցների աշակերտներ են։ Երիտասարդ զաւակներ պատառուելով պատանեկութեան քընքոյշ տարիներից սև, երկար վերարկուներում կարծես սև հրեշտակների մի խումբ են ներկայացնում։ Երեսները արդէն աժիլած ու անգոյն, պատկերները կրօնական տխրութեամբ, նայեացքը մելամաղձոտ, ոտները համրաքայլ։ Սոցա առաջնորդում է մի գայլազգեստ կղերական, որի մեծ մեծ աչքերում նկատվում է լօյօլական չար հոգին։ Կռան տակը մի գիրք և ժէրոզորմեան էլ համրելով, մրմռում և ասես օգնութիւն է կանչում կաթոլիկութեան աստուծուն իրան յանձնած խմբի վրայ՝ որ շուտով դրանից ազգերի մէջ թշնամութիւններ ու քայքայումներ պատճառող պապի արբանեակներ պատրաստուին։ Խեղճ երիտասարդներ, ո՞վ էր ստիպում ձեզ այդպէս լինել։ Միթէ՞ չէիք կարող ձեր շատ հայրենակիցների նման արժանաւոր ուսանող և օգտակար քաղաքացի հանդիսանալ։ Սակայն դուք ինչ անէք. այդ ձեր մեղը չէ... Անիծուի ձեր պատճառ եղողը...

Ես քայլում եմ...

Յանկարծ մի ահագին զօրանոց։ Երիտասարդ, մարդկային ազնիւ ոյժերին կոպիտ զէնքերով կրթում են ապագայ արիւնահեղ պատերազմների համար։ Սոքա կրակ պիտի թափեն ժողովրդների վրայ։ Սոքա զինուորներ պիտի լինեն մարդիկ կոտորելու համար։ Ջէ, Եւրոպան դեռ ևս լաւ քաղաքակրթուած չէ։ Ուր է այն ցանկալի ժամանակը՝ երբ զէնքի անսանձական զօրութեանը պիտի փոխարինէ մարդկային առողջ բանականութիւն։ Ջէ, թողնեմ, հեռանամ, գնամ ուր գնալու եմ։ Սա իմ տեղը չէ։

Գնում եմ ես...

Ոհ, դարձեալ վարժապետներ, եզուիտներ, սև մարդիկ, կրօնականներ, կոյսեր։ Ինչ շատ են եղել այս թաղի մէջ։ Ինչ Աստուած է խառնել, տէր ողորմեա... Էհ... Ահ, վերջապէս հասայ նշանաւոր տեղս։ Ահա փողոցը։ Ահա և նոյն ինքն Մուրատեան վարժարանը։

Զարմանալի բան։ Մխիթարեանները լաւ տեղ են ընտրել դպրոցի համար։ Նոքա ամեն բանով, կեանքի բոլոր երևոյթներով, գործունէութեամբ կպած են եղել դժբաղդաբար և կպած են մոլեռանդ կաթոլիկութեանը։ Ահա սա է սևցրել նոցա երեսը մեր ազգի անաչառ դատաստանի առջև։ Բայց դեռ ժամանակ չէ նրանց վրա խօսելու։ Դեռ մտնեմ, տեսնեմ վարժարանը։

Մի չափաւոր երկու յարկանի տուն հաստ ու պինդ պատերով և մեծ պատուհաններով կանգնած է մի խուլ փողոցում։ Շինուածքը բաւական հասակ ունի։ Տունը մի ուրախ տեսք չէ ներկայացնում։ Նորա երևոյթը իր ընդարձակութեամբ ցոյց է տալիս որ մի մեծ ընտանիքի կամ մի որ և է ընկերութեան բնակարան էր այն։ Երկփեղկեան մեծ դռների գլխին մի ժանգոտած երկաթեայ տախտակի վրա գրած է հայերէն՝ «Ազգային Մուրատեան Վարժարան» և ֆրանսերէն՝ «Հայկական Դպրոց», որ հազիւ թէ թափանցող աչքերը միայն կարող են կարդալ։ Թէև երևում է, որ դպրոցի պատերը նոր են ներկել, բայց ժանգոտած տախտակը թողել են նոյն դրութեամբ։ Ես խորհուրդ կը տայի մխիթարեան հայրերին մաքրել տալ, որ արձանագրութիւնը որոշ կարդացուէր և ցոյց տար, թէ այդ տունը ինչ բանի համար և յօգուտ ում հաստատված է։ իսկ եթէ ոչ աւելի լաւ կը լինէր բոլորովին վերցնուէր տախտակը ազգասէր միաբանութեան շահի համար և այնուհետև էլ չէր խօսուիլ ապօրինի յափշտակութեան վրայ։

...Դռան զանգակը քաշում եմ... Դուռը բացուեցաւ։ Մտնում եմ ես։ Մի ծերունի մարդ երկար փէշերը կապած, խոշոր ակնոցը աչքերին իր չոր, պառաւ դէմքով դուրս է նայում ուշադրութեամբ դռնապանի կիսախաւար սենեակի պատուհանից և կարծես պատրաստ է պատասխանելու։ Դա ինքը դռնապանն է։ Դիմում եմ ես նորան հարցնելով՝

—Դռնապանը այստե՞ղ է։

—Այո... պարոն, ես ինքս իմ դռնապանը, պատասխանելով դուրս եկաւ ծերունին իր խորշից։

—Շատ լաւ, առաջ տարայ ես բաւականութեամբ, բայց ասացէք խնդրեմ՝ ձեր տան տէրը տանն է՞։ Ես ուզում եմ նորան տեսնել։

—Այո, պարո՛ն նա տանն է, նա միշտ տանն է։ Կարող էք տեսնել նորան։ Անցէք այս բակով և ահա այն աջակողմեան դռնով մտնելով կը բարձրանաք սանդուխներով։ Նա այնտեղ է բնակվում, դիմացի մեծ տանը։

Արդարև մի բակ, որ բաժանում է վերոյիշած տունը դռնապանի ցոյց տուած շէնքից, որ աւելի շքեղ ու մեծ է քան թէ առաջինը և ուր բնակ-

կը ճանապարհորդէ դէպի Էմս: Ճանապարհի վրա դէպի այդ քաղաքը Նորին Մեծութիւնը կը բարեհաճէ մնալ մօտ երեք օր Բերլինում, իսկ Էմսից Թագաւոր Կայսրը կուղեւորվի դէպի Իւգենհայմ: Յունիս ամսի երկրորդ կէսին Նորին Մեծութեան արտասահմանի ճանապարհորդութենից վերադառնալուց յետոյ, Բարձրագոյն բնակութիւնը կը տեւի մայրաքաղաքի շրջակայքում մինչեւ օգոստոսի կէսը, այսինքն մինչեւ զօրքերի Ցարսկոէ Սելօ բանակների մէջ մնալը: Նոյն ամսուայ ընթացքում նշանակուած է Նորին Մեծութեան այցելութիւնը Հելսինգֆորս քաղաքը եւ սպասվում է մայրաքաղաքի մէջ Նոցա Մեծութիւնների Բրազիլիայի Կայսրի եւ Դանիայի Թագաւորի եւ Նոցա Բարձրութիւնների Պիեմոնտի իշխանի եւ իշխանուհու գալը: Օգոստոսի երկրորդ կէսին Նորին Մեծութիւնը կը բարեհաճէ այցելութիւն գործել Վարշավա եւ այնուհետեւ ուղեւորվելով դէպի Կրիմ, մի քանի նշանակված տեղերում զօրքերի տեսութիւնն անել: Աշնան վերջում Նոցա Մեծութիւնները Թագաւոր Կայսրը եւ Կայսրուհին վերադառնալու են Լիվադիայից Ս. Պետերբուրգ, ձմեռը անցնելու համար:“

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է ՀԻՄՆԵԼ

Դեռ ևս 1872 թւին, երբ „Մշակը“ չէր հրատարակվում, մենք հրատարակեցինք մի փոքրիկ բրօշիւր „Փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան“ մասին, աչքի առաջն ունենալով որ այդ ընկերութիւնը շուտով պիտի հիմնվէր Թիֆլիսում: Եւ ճշմարիտ է, նա հիմնվեցաւ եւ աչա հինգ տարի է որ գոյութիւն ունի: Նրա գործերը, պէտք է խոստովանել, շատ լաւ են գնում:

Բայց ինչ որ մենք այն ժամանակ նախագուշակեցինք, թէ յիշված բրօշիւրի մէջ, թէ նորանից յետոյ „Մշակի“ մի քանի յօդվածներում,—կատարվում է այժմ... Որքան զարգանում է ընկերութիւնը, աւելի եւ աւելի գանգատներ են լսվում, որ դա նպատակ ունի ոչ թէ փոքր կրեդիտին նպաստել, միջին դասի աշխատասէր դասերին գումարները փոխ տալով, այլ դարձել է խոշոր կապիտալիստների ձեռքում հարկաւոր մի ֆինանսական գործիք, նոցա համար դարձել է կրեդիտի առատ աղբիւր...

Թող այսպէս էլ լինի, թէեւ այդ չէ փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան պէս հիմնարկութիւնների բուն նպատակը,—թող այսպէս էլ լինի, ասում ենք:

Մենք ցանկանում ենք աջողութիւն այդ ընկերութեան, թող նա իր ճանապարհով խաղաղ կերպով առաջ ընթանայ,—նա էլ իր օգտաւէտ կողմերն ունի, նպաստելով սեղանական առուտուրի եւ մեծ արդիւնագործութեան զարգանալուն,—բայց մեզ այնուամենայնիւ ներելի է ցանկանալ տեսնել մեր քաղաքում մի այլ հիմնարկութեան հաստատուելը, որի նպատակը ճշմարիտ կը լինի էժան կրեդիտ տալ աշխատասէր դասերին, փոքր կապիտալիստներին, արհեստաւորներին, մանր արդիւնագէտներին: Այդ տեսակ ընկերութիւնը, քանի շատ կունենայ անդամներ, այնքան նրա գործունէութիւնը կընդարձակվի: Իսկ շատ անդամներ գրաւելու համար հարկաւոր է նրանց էժան կրեդիտի միջոցներն առաջարկել: Հարկաւոր է; ուրեմն, եւ ժամանակ է արդէն մտածել Թիֆլիսում փոխադարձ կրեդիտի մի երկրորդ ընկերութիւնը հաստատելու, որի մէջ մուտքը աւելի մատչելի լինի փոքր արդիւնագէտներին, արհեստաւոր, աշխատասէր, արհեստագէտ ամբոխին, մի խօսքով մեր ազգաբնակութեան կրեդիտի մէջ պահանջ ունեցող բոլոր արդիւնաւոր դասերին:

Այժմեան Թիֆլիսի փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան մէջ 10% անդամական տուրքի ամենափոքր չափը 30 րուբլ է, իսկ ամենաբարձրը 3000 րուբլ,—իսկ երկրորդ ընկերութիւնը եթէ հիմնվի, պիտի վճարի դիցուք 30 րուբլու տեղը 10 րուբլու անդամական տուրքի ամենափոքր չափը, իսկ ամենաբարձրը 1000 րուբլ...

Մենք դեռ ևս առիթ կունենանք այդ հարցի մասին խօսելու:

Եթէ մեր մէջին համակրողները կը գտնվեն, յոյս ունենք որ նրանք չեն զլանայ մի որ և է նշանակված տեղ հաւաքվելու, այդ կարեւոր հարցի մասին աւելի մանրամասն եւ աւելի հիմնաւոր կերպով խորհրդակցելու համար:

ԱՐԵՒԵԼԱԳԷՏՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԸ

„Русскій Міръ“ լրագիրը հաղորդում է որ սեպտեմբեր ամսի 1-ին կը գումարվի Ս. Պետերբուրգում արեւելագէտների կոնգրէսը որ արդէն երկու անգամ հաւաքվեցաւ՝ մի անգամ Փարիզում, իսկ երկրորդ անգամ Լոնդոնում: Այդ ժողովի պարապմունքների գլխաւոր առարկաները հետեւեալները կը լինեն՝ առաջին չորս նիստերը ժողովը կը զբաղվի Ռուսաստանի ասիական երկիրների, այն է Սիբիրիայի, կենտրոնական Ասիայի, Կովկասի եւ Անդրկովկասի (Հին Հայաստանի եւ Վրաստանի) գիտնական հետազօտութեամբ: Յետոյ ժողովի զբաղմունքների առարկայ կը լինեն՝ արեւելեան Թուրքիստան, Տիբէթ, Մոնգոլիա, Մանջուրիա, Չինաստան, Կորէա եւ Եապօնիա, իսկ այդ երկիրներից ժողովը կանցնէ Հնդկաստանի, Աֆղանստանի, Պարսկաստանի, Թիւրքիայի, Արաբիայի եւ Եգիպտոսի ուսումնասիրութեանը: Ընդամենը տաս նիստ կունենայ ժողովը:

ՆԱՄԱԿ ՄԵԾ-ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԻՑ

26-ին փետրվարի

Այսօր ես հանգամանքի բերմունքով Ղարաքիլիսայումն եմ. իմ այս տեղում արած մի քանի նկատողութիւններից արժանի եմ համարում մի նամակի նիւթ կազմել: Ղարաքիլիսան, մի գիւղաքաղաք է Ալեքսանդրապօլի գաւառում, եթէ չեմ սխալվում, 250 տուն հայ բնակիչներով, որոնք գաղթած են Երեւանից երբ Արարատ աշխարհում Ռուսաց եւ Պարսից երկարատեւ պատերազմները անհանգիստ էին անում նոցա կեանքը: Ժողովրդի պարապմունքը երկրագործութիւնը եւ վաճառականութիւնն է, կան մի քանի անհատներ, հասարակութեան մակերեւոյթից բարձր, պետական ծառայութեան մէջ: Չը նայելով այս գիւղը որչափ հեռու ընկած է Երեւանից, սակայն որպէս բուն այդ քաղաքացիք, սրանց նիստն կեանքը, ընտանեկան կազմակերպութիւնը եւ բարբառը սրբութեամբ պահած են մինչեւ այսօր: Ես այստեղի անունը գիւղաքաղաք բառով կնքեցի, գուցէ այդ շատերին խորթ թվէր. պատրվինք հարցը տարակուսողների կարծիքը փարատելու մտքով: Այս գիւղը որ ունի 30-ից աւել խանութներ, զարդարված է փոքր ի շատէ գեղեցկաշէն տներով, որ շատ հազիւ է երեւում հայ գիւղերում,—եւ մի քանի դատաստանատեղերով. հարստութիւնը եւ այլ երկրորդական յատկութիւնները իրաւունք են տալիս ինձ գիւղաքաղաք բառը դրոշմել դորա ճակատին: Բացի մի քանի անհատներից, որոց մօտ դիզված է բաւական ոսկի եւ արծաթ, հասարակ ժողովուրդն էլ նիւթական կողմից, եթէ համեմատում ենք միջակայ գիւղերի հետ, գրեթէ ապահովուած է, բայց ափսոս ուսումն եւ դաստիարակութիւնը չեն ստացել այստեղ իրանց իսկական նշանակութիւնը, որ երբեք պատիւ չէ բերում Ղարաքիլիսեցոց: Մի երիտասարդ զարգացած հայ քահանայ որ հազւագիւտ է քաղաքում եւ մի միջնակարգ ուսումնարան աշակերտ, հասարակ ժողովրդի մտաւոր զարգացման գործին նուիրած են իրենց եւ ինչպէս կարելի էր եզրակացնել՝ նոցա աշխատութիւնը ապարդիւն չէ մնում: Ես բաղդ ունեցայ տեսնել Ղարաքիլիսայի դպրոցը. դա մի սենեակից է բաղկացած, մի քանի սեղաններով. աշակերտաց թիւը 70-ից անցնում էր, սոքա բոլորը փայլկլական եւ աշխոյժ մանուկներ էին: Ուսուցիչը այդ ժամում աւանդում էր Թուաբանութիւն բաւական դիւրին եւ մանկական ուղեղին հասկանալի մեթօդով, բայց մի նկատողութիւն որ իսկոյն ընկաւ իմ աչքին, թող ներէ մեզ յայտնել յարգելի ուսուցիչը, անխորհուրդ էր՝ երբ նա առաջարկում էր մի հարց իւր աշակերտներից մէկին, 70 աշակերտները միանուագ էին պատասխանում, այդպիսով ես չեմ կարծում որ պատուելի ուսուցիչը կարողանար իւր աշակերտների իւրաքանչիւրի հասկացողութեան վրա որոշ գաղափար կազմել:—Որովհետեւ այս գիւղի ամեն անկիւնում զետեղուած են զինուորականները, որք կազմում են բանակի մի մասը, այդ պատճառաւ բոլոր ժողովուրդը կարողանում է խօսել ռուսերէն լեզուով: Այդ լեզուն որպէս պետական, մեր ամենքին պարտքն է իմանալ, դորա մասին խօսելն անգամ աւելորդ է,—բայց հայերէն խօսելու ժամանակ խորհուրդ ենք

վում է տան տէրը — վարդապետ վերատեսուչը:

—Ուրեմն այստեղ իսկապէս երկու շէնք կայ, հարցրի ես խօսելու միշտ պատրաստ ֆրանսիացի ծերունուն, կամենալով փոքր ինչ տեղեկութիւն ստանալ նորանից:

—Այո, եթէ այդպէս հաշուէք, պատասխանեց դռնապանը հեռացնելով ակնոցները իր ցամաք աչքերից, չորս շէնք կը լինեն:

—Ինչպէս, ասեցի ես:

—Շատ հասարակ կերպով, առաջ տարաւ նա: Մէկը այս, որի դրան միջով ներս են մտնում եւ որ փողոցի վրա կառուցված լինելով, նայում է փողոցին: Միւսը դիմացինը, որի գեղեցիկ սենեակներից մէկի մէջ բնակվում է վերատեսուչ հայրը: Իսկ երրորդը եւ չորրորդը՝ աջ ու ձախ եղած հասարակ շէնքերը, որոնք միացնում են վերոյիշեալ երկու գլխաւոր տները: Այնպէս որ իսկապէս մի քառանկիւնի է այս հիմնարկութիւնը:

—Այո, աւելացրի ես ժպտալով, մի առանձին, պլանով է շինած այս հիմնակութիւնը: Բայց հիմայ դատարկ՞ է արդեօք:

—Ոչ, բացի հայր սուրբից, որ երեք չորս սենեակ ունի իր համար դիմացի տանը, աջ կողմի շէնքի սենեակներում բնակվում են վարձով ուսանողներ, որ չը գիտեմ տաճիկներ են թէ հայեր, որովհետեւ որքան նկատում եմ չեմ կարողանում զանազանել: Իսկ այստեղ, իմ սենեակի գլխին, փողոցին նայող շէնքը վարձուած է ուրիշ ընտանիքով, ասեց ու ձեռքերը կողքին դրեց պառաւ դռնապանը:

—Բաւական հին շէնք է երեւում, ասեցի ես:

—Այո, դրական ձայնով պատասխանեց դռնապանը գլուխը մի կողմ թեքելով, սա մի նոր բան չէ: Առաջին ժամանակներում այստեղ բնակվում է եղել մի իշխանական ընտանիք: Յետոյ կուսանոց է եղել: Իսկ վերջապէս, ինչպէս տեսնում էք, դարձել կրօնականների ձեռք է ընկել:

—Հը... ինչ... արտասանեցի ես:

—Հա, լաւ միտքս եկաւ պարոն, խօսքս խլեց բերանիցս անհամբեր ֆրանսիացին: Տեսնում էք պատերի վրա քանդակած պատկերները յունական առասպելական կեանքից: Երբ կոյսերը այստեղ բնակվում են եղել, ջնջել, ծածկել էին տալ կիրով այդ քանդակները:

—Ինչու,

—Եհ որովհետեւ, ասեց դռնապանը ծիծաղելով՝ գիտէք որ կոյսերը սովորապէս տկլոր բաներ չեն սիրում: Այդ առասպելական պատկերները ով գիտէ ինչ էին յիշեցնում նրանց տկլոր ու դիւցազնական կեանքով:

—Այո, ճշմարիտ է, հա, հա, հա, խնդացի ես, առաջ տանելով, ապա հիմայ դուք նորոգեցիք:

—Այո, մենք նորոգեցինք: Այն էլ մի առանձին բախտով:

—Ինչպէս:

—Այնպէս որ վերջին պատերազմի ժամանակ մի մեծ գնտակ գալով, պատը փոքր ինչ քանդել էր եւ քանդակների մի կտորը երեւցել էր: Յետոյ յատկապէս քանդեցինք ու մաքրեցինք: Թէեւ Մխիթարեանները կրօնական մարդիկ են, բայց երեւի սիրում են տկլոր բաներ տեսնել:

—Երեւի, երեւի, ասեցի ես ուղղելով քայլերս դէպի սանդուխի մուտքը: Ուրեմն այստեղով բարձրանամ կը տեսնեմ հայր սուրբին:

—Հենց այդպէս գնացէք: Լաւ ժամանակ է: Նա կընդունէ ձեզ, ասեց դռնապանը եւ մենք հեռացանք իրարուց: Ժամացոյցը զարկեց երկու ու կէս ժամը...

Ես բարձրանում եմ: Մի լայն, գեղեցիկ սանդուխ սպիտակ քարերից շինած ցոյց է տալիս մուտքի արժանաւորութիւնը: Սանդուխի քարերը բաւական ժամանակ չը գործածուելուց մի տեսակ անհաճելի, կեղտոտ գոյն են ստացել: Դորանով բարձրացողներ երեւի քիչ կան: Կարծեմ այդ մուտքը հիւրերի համար է միայն նշանակուած: Իսկ յայտնի է որ Մուրատեան վարժարան այցելող հիւրեր շատ չեն: Սանդուխին լոյս տուող պատուհաններից տեսնվում են ծառեր: Այդ վարժարանի արեւմտեան կողմը գտնուած պարտէզի ծառերն են: Ես դիտաւորութիւն չունեմ պարտէզը տեսնելու, որովհետեւ դեռ ձմեռ է եւ ցուրտ: Ամառ լինէր գուցէ այցելէի: Ինչ եւ իցէ պարտէզը իր չափաւոր դիրքով յարմար է եղել վարժարանին:

Արդէն երկրորդ յարկումը լինելով անցնում եմ մի բոլորովին դատարկ սենեակով: Մարդ չը կայ: Բաց արի միւս դուռը՝ մտնում եմ կորիդոր—ոչ ոք չը կայ: Ահա մի ուրիշ դուռ, հաւանականաբար հայր վերատեսչի սենեակի դուռը պիտի լինի:

... Զարկում եմ:

—Մտէք, լսվեցաւ ներսից:

Մտնում եմ: Չը սխալուեցայ,—դա նոյն իսկ հայր վարդապետի առանձնասենեակն է: Դա լաւ, չքեղ սենեակներից մէկն է: Այստեղ է ընդունում հայր սուրբը ամեն մարդկանց: Պատերի թղթի գոյնը կապոյտ է. նոյն խորհրդաւոր գոյն են կրում եւ դէպի սրահը դուրս նայող երկու պատուհանի երկար վարագոյրներ: Դա, ասում եմ՝ վերատեսչի առանձնասենեակն է՝ զարդարած կահ կարասիքով, աթոռներով եւ բազկաթոռներով. անշուշտ հայր սուրբը այստեղ պարապում կը լինի: Աջ ու ձախ դարսած են գրքեր: Ահա եւ մի պահարան լիքը ոսկեկազմ հատորներով՝ այդ երեւի Վենետիկ հրատարակւող գրքերն են: Թէպէտ վառարան կայ, բայց նորանում կրակ չը կայ վառած, որովհետեւ սենեակում այնքան ցուրտ չէ: Այդ վառարանի գլխին դրած է մի սիրուն օրիորդի կիսարձան: Չը գիտեմ ես դա ում արձանն է:—Գլուխը փոքր ինչ ծռած, մազերը սանդրած ու հիւսած՝ նա անսահ նայում է գետնին: Նորա նազելի աչքերը՝ անցնելով եւ իր փափուկ դուրս նայող կուրծքի վրա, կարծես իրան աղօթքի ու մտածմունքի մէջ են դցել: Նա այնպիսի պօէտական դրութեամբ կայ վարդապետի աչքի առջեւ, բայց ափսոս որ սառը արձան է...

Սենեակի պատերը զուրկ չեն պատկերներից: Ահա, եթէ կուզէք, պատկերների մի հաւաքումը, որ բաղկացած է ընդամենը չորսից: Դոքա դրվնված են վառարանից բարձր: Այդ պատկերների հաւաքման ու դասաւորութեան մէջ ասես նշմարվում է մխիթարեան միաբանութեան սրտի ներքին գաղտնիքը:—Ամենից բարձր կախուած է Ինքնակալ-Սուլթանի կենդանագիրը անհոգ ու հարեմական դէմքով: Նա կարծում է, թէ աշխարհս իր վայելմութեան համար է ստեղծուած: Նստած արքայական թախտի վրա, հագնուած ոսկեմանած հագուստով, արեւելեան սուրը ձեռին, իր պէս բաղդաւոր ու հզօր է համարում իր կառավարութիւնը: Բայց այդ ցնորք է միայն իշխանական որ ներկայացնում է վեհափառը թէ պատկերով եւ թէ իրապէս:

Սորա աջ կողմը բռնում է Սամուէլ Մուրատեանը—վարժարանի համար գումար կտակողը—որի բաղձանքը եւ բարի ցանկութիւնը հիանալի կերպով կատարում են մխիթարեանները՝ յափշտակելով եւ ուտելով Հայաստանի խեղճ զաւակների սեպհականութիւնը: Եթէ երկու երեք քայլ հեռուից նայում ես Մուրատեանի պատկերին՝ նա ուրախ է երեւում, իսկ երբ մօտենում ես՝ նա տխուր է: Սորա չորքի վրա ձախ կողմը Մխիթար աբբայի պատկերն է կախուած: Նա իր բոլորակ աչքերով ու ճերմակ մօրուքով միշտ ուրախ դէմք է ցոյց տալիս, ինձ ասեցին, թէ նորա նպատակը այժմ աւելի իրագործվում է:—ժառանգները հրաժարուելով հայոց ազգից, կաթոլիկութեան հաւատարիմ որդիք են դառնում: Նա եղել է հին կաթոլիկ՝ ժառանգները նոր կաթոլիկ են:

Այս երեք պատկերների մէջտեղում կախված է մի լուսանկար, որ պապականութեան ներկայացուցիչների գլխների հաւաքումն է: Այդ նկարի սրտումը՝ ինքը անսխալականն է բազմած՝ տարածելով քրիստոնէութեան սուրբ լոյսը իրան շրջապատող աբեղաների վրա: Նոցա երեսներից երեւում է չար ոգու արտայայտութեան նշանը: Նոքա բոլորը սեւ մարդիկ են: Մի նայէք եթէ ոչ կը սարսափիք: Սատանաները դժոխքի մէջ նրանցից բարի չեն լինիլ արդեօք:

Ընթերցող, չը գիտեմ հաւանում էք արդեօք՝ որ այդ պատկերների դասաւորութեան մէջ ես նկատեցի մխիթարեան միաբանութեան սրտի գաղտնիքը:—Ամենից բարձր Սուլթան-կայսր, նշան արեւելեան բռնակալութեան, որից դուրս են եկել մխիթարեանք: Աջ կողմը՝ Սամուէլ Մուրատեան—նշան դրամական հարստութեան, որ աշխատօրէն վայելում են մխիթարեանք: Ձախ կողմը՝ Մխիթար աբբայ—նշան միաբանութեան հաստատութեան: Վերջապէս մէջտեղը—հաւաքումը պապականութեան՝ նշան կաթոլիկական դաւանութեան, որ ունի իր սրտումը միաբանութիւնը: Ահա մխիթարեանների հաւատամքի դժուար մեկնութիւնը...

Մի պատկեր էլ, եւ ես վերջացնելով հայր սուրբի սենեակի նկարագրութիւնը, կը խօսեմ նորա հետ, որ իր դրան զարկը լսելուն պէս չը գիտեմ ինչու անյայտացել էր միւս սենեակում, եւ որ ահա դուրս եկաւ եւ նստում է իր գրասեղանի մօտ:—Այդ պատկերը որ գտնվում է հենց վերատեսչի աթոռի գլխաց՝ կրօնական երեւակայութեան վերին աստիճանի մի բան է: Դա կարծես մխիթարեաններին պիտի յիշեցնէ երբեմն աշխարհիս ունայնութիւնը:—Առաւօտեան լուսաբացին՝ երբ մի քաղաքի բնակիչները հանգստացած ննջում են քաղցր քնով եւ երբ թագաւորում է այնտեղ խորին խաղաղութիւնը՝ սպիտակ հրեշտակները իջնելով լուսաւոր ու պարզ երկնքից՝ վերցրել են նոյն գիշերը աւանդած մի սիրուն ու անմեղ աղջկայ հոգին՝ եւ բարձրացնում, թռցնում են իրանց ուժեղ թեւերով դէպի խոստացեալ աշխարհը... որ անչափ բարձր է սպիտակափայլ ամպերից, ուր դեռ թաւալվում են երկնային ուղեւորը...

(Կը շարունակուի)

տալիս Ղարաքիլիսեցոց աշխատել օտար բառերով չաղավաղել մայրենի լեզուն։—Մի քանի ընտանիքների մէջ մտնելու պատիւ ունեցայ, սակայն որչափ զարմացայ, երբ ամեն տեղ քնքո՜յշ սեռը չէր խորշում մի օտարականից, որին շատ սիրելի էր նոցա այդ վարմունքը․ կանայքը մի օտարականի հետ խօսելուն ծանօթանում են, ձեռքից բռնում են, խօսում են։ Այդպիսիների վերա յարգելի ընթերցող մեր հին սերունդը թափում է իւր բարկութեան բոցերը. հին սերունդ ասացի․․․ դժբաղդաբար դոցա ներկայացուցիչը գտնւում է ամեն տեղ․․․ այդ հնամոլները կանգնած են պապական շաւղի վրա, մի մարդի չը ճանաչած, չը տեսած, նրան ոչ մի կերպով չուսումնասիրած, յանկարծ մի ժանգոտած վճիռ տալիս են նրա մասին։—Մեծի պահոց առաջին եօթնեակը այստեղի եկեղեցի յաճախողների թիւը աննշան էր․ Գիւղի աղօթատունն է մի հօյակապ քարեայ եկեղեցի, մի յայտնի գերդաստանի օժանդակութեամբ կառուցած, որը ներսի կողմից ամբողջութեամբ զարդարված է նկարներով, որոնցից շատերը ծնունդ են շատ անկիրթ ճաշակի. այդ շէնքը որի շուրջն է գերեզմանատունը, կանգնած է մի բարձրաւանդակի վրա, որի ստորոտից մի գետակ վազ տալով, իւր գռռում գոչումով չքանում է խիտ անտառի խորքերում։

Ա. Եր.

ՆԱՄԱԿ ԿԱԽԻՑ

Մարտի 22-ին

Կախ գիւղը գտնւում է Զաքաթալի գաւառում. դրա բնակիչների մեծ մասը վրացիք և թուրքեր են․ Վրաց լեզուն այստեղ մի խառնուրդ է ներկայացնում վրաց և թուրք բառերի և վրացիներից շատերը թուրքերէն են խօսում։ Սորանից վաթսուն տարից առաջ մահմեդականները բռնութեամբ ստիպեցին վրացի ընտանիքներից շատերին մահմեդական կրօնքն ընդունելու և թէև շատերը նոցանից կրկին վերադարձան քրիստոնէական հաւատին, բայց թէ լեզուի մէջ մնացին թուրքաց լեզուի հետքերը, թէ վերջապէս և այժմս էլ կան մի քանի վրացիք, որք մահմեդական կրօնքն են դաւանում. Այստեղի բնակիչները մեծ մասամբ երկրագործութեամբ և շերամապահութեամբ են պարապում։—Յունվարի 15-ից սկսած մինչև այժմ գիւղիս մէջ և շրջակայ գիւղերում մի տեսակ հիւանդութիւն է տարածված, որից բաւական մարդիկ են մեռնում․ Ամեն մէկ գիւղում շաբաթը երկու երեք մարդ է մեռնում․ Հիւանդութիւնը երեք, չորս օրից աւելի չէ տեւում, բայց պատահել են դէպքեր, որ հիւանդացողը մի և նոյն գիշերն է վախճանվում։—Գիւղումս կայ երկու վաճառանոց՝ ներքին և վերին, որոնց չորս կողմերը պարիսպներով են շրջապատված․ Ներքին վաճառանոցում կան մի քանի դարբիններ, իսկ վերինի մէջ ծախում են ջոթ, կան դերձիկներ, կօշկակարներ և այլն։—Տեղիս բնակիչներից ոչ մի վաճառական և ոչ մի արհեստաւոր չը կայ,—դրանք բոլորն էլ օտար քաղաքացիք են՝ թէ հայերը, թէ թուրքերը, մեծ մասամբ Ագուլիսից, Նուխուց և այլ քաղաքներից ու գիւղերից են հաւաքված․ Թէ հայ և թէ մահմեդական վաճառականների թիւը ընդամենը հասնում է հազիւ 80 հոգու․ Հայերը իրանց ծախսով շինած ունեն մի եկեղեցի վերին վաճառանոցում և պահում են մի քահանայ․ Այստեղի բոլոր հայ վաճառականները առանց գերդաստանի են․ Այստեղի վաճառականութեան դրութիւնը քանի տարի է որ շատ անաջող կերպով է գնում, կարելի է ասել շատ ողորմելի դրութեան մէջն է․․․ խեղճ վաճառականները այժմս էլ բացի պատանքից (մեռածներին պատատելու կտաւներ), ուրիշ ոչինչ չեն ծախում․․

Գ. Մ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մոսկվայից հաղորդում են որ մի հայ երիտասարդ Ներսէս Ներսէսով, Մոսկվայի համալսարանում առևտրական իրաւունքի պրոֆէսորութեան ամբիոն է ստացել․ Պարոնը շուշեցի է և իր ուսումը ստացել է նոյն Մոսկվայի համալսարանում։

***

Շատերը դիմում են մեզ հարցեր առաջարկելով Թիֆլիսի լոտարէի մասին և մինչև անգամ մինը իր տոմսակները ուղարկել է մեզ, որ մենք իմանանք տարել է նա արդեօք յիշված լոտարէում, թէ ոչ․ Մենք մեզ պարտաւորութիւն ենք համարում յայտնել, որ այդ մի խմբագրութեան գործը չէ ամենևին․ Այդ տեսակ պահանջներով ինչու չեն դիմում Թիֆլիսի լոտարէյի մասնաժողովը․

***

Մեզ խնդրում են յայտնել որ եթէ պատահմամբ Թիֆլիսի որ և է բնակարանում ժողովրդագրութիւն անելու ժամանակ հաշւողները մոռացել են հաշւաթերթը թողնել և նշանակել բնակարանի մէջ կենողներին, թող այն բնակարանի մէջ կենողները բարեհաճեն յայտնել այդ մասին ժողովրդագրութեան գլխաւոր վերակացուին, կոմենդանտսկայա փողոց, № 38.

***

Թէլաւից մեզ գրում են որ անցեալ տարի թեմական վերատեսուչը խոստացաւ տեղիս հայ օրիորդական ուսումնարանի համար մի վարժուհի բերել տալ և այս պատճառով թէլաւեցիք մեծ եռանդով ստորագրել են փողերը յօգուտ յիշեալ դպրոցի, բայց մինչև այժմ վարժուհի չը կայ այդտեղ․

***

Մարտի 28-ին՝ եղաւ Թիֆլիսի փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան ընդհանուր ժողովի մարտի 21-ի չը վերջացած նստի շարունակութիւնը․ Տարեկան հաշիւ հաստատվեցաւ, վճռվեցաւ խորհրդի անդամների թիւը երկուսով աւելացնել․ Դուրս եկած դիրեկտոր պ. Փրիդոնովը կրկին ընտրվեցաւ․ Խորհրդի անդամներ ընտրվեցան հիներից կրկին պ. պ. Մանտաշեվ և Ջակելի, իսկ նորերը՝ պ. պ. Փուզինով և Մելիկ-Կարակօզօվ․

***

Թիֆլիսի միօրական ժողովրդագրութիւնը մարտի 25-ին, աւարտվել է։ Մարտի 22-ին սկսել են տարածվել թերթիկները, իսկ հինգշաբթի օրը, մարտի 25-ին, բոլոր շրջանների ընդհանուր վերստուգութիւնը կատարվեցաւ։ Ասում են որ մի քանի շրջաններում հաշւողները մոռացել են մէկ երկու տների մէջ թողնել հաշւեթղթերը։ Բայց երևի այժմ այդ անզգուշական սխալը արդէն ուղղուած է։

***

Այս օրերս հասել է Թիֆլիս Ս. Պետերբուրգից եկած դերասանների մի ֆրանսիական խումբ Բուֆ թատրոնից․ Այդ դերասանները և դերասանուհիները ներկայացնում են փոքրիկ վօդըվիլներ և երգում են զանազան թեթև, ծիծաղաշարժ երգեր և կուպլէտներ։ Մարտի 28-ին այստեղի թատրոնում նրանց տուած առաջին ներկայացման ժամանակ ամենից շատ հասարակութեան համակրութիւնը գրաւեց իր շնորհալի երգերով տիկին Դեկեր-Շենկ․

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՅԺՄԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի վերջին տարիների քաղաքականութիւնը կարծես իրան նպատակ է դրել ամեն միջոցներով պահպանել խաղաղութիւնը, վճռել բոլոր ծագող երկպառակութեան հարցերը ոչ թէ սրով, այլ խաղաղական յարաբերութիւններով․․․ Ի՞նչ է սորա պատճառը։ Արդեօք սորա պատճառը խաղաղութեան սէրն է, թէ կայ մի այլ պատճառ․․․

Եւրոպական երկիրները հասկացել են, թէ պատերազմը երկսայրի զէնք է, թէ պատերազմող երկու երկիրների մէջ, եղած պատերազմից յետոյ, մինը պիտի լինի յաղթող, միւսը յաղթված, ուրեմն իւրաքանչիւր պատերազմող երկրի համար երկու կարելութիւն կայ միայն՝ կամ յաղթող լինել կամ յաղթված․․․ Իսկ յաղթված երկիրը,—Եւրոպան այդ տեսել է բազմաթիւ օրինակներից,—ստիպված է պատերազմից յետոյ փոխել իր բռնած հին ընթացքը, զիջումներ անել ժամանակի պահանջներին, ընթանալ ժամանակի հոսանքի հետևից․․․ Այդ բանը հասկացել են եւրոպական պետութիւնները և աշխատում են իրանց հեռու պահել պատերազմից, աշխատում են չը յայտնել պատերազմ, բայց անբաւականութեան, երկպառակութեան դէպքերը վճռել խաղաղական ճանապարհով։ Այդ միակ միջոց է անդադար եղած դրութիւնը պահպանելու․․․

Պատերազմը տմարդ, անիրաւ միջոց է քաղաքական հարցերը վճռելու,—ըստ սկզբին այդ այդպէս է,—բայց պատերազմի հետևանքները ոչ թէ միայն յաղթված, բայց շատ անգամ և յաղթող երկրի համար լինում են յեղափոխական, ստիպում են երկիրը վճռողական քայլ անել ներքին վերանորոգութիւնների և առաջադիմութեան գործի մէջ․․․

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՈՒՆԳԱՐԻԱ

Զարմանալի բան է որ դարերի ընթացքը մինչև անգամ անզօր է ջնջել ցեղական յատկութիւնները, մի և նոյն ցեղին պատկանող երկու ազգերի փոխադարձ նմանութիւնը և համակրութիւնը։ Մոնղոլական ծագումի Ունգարիան մեզ այժմ ապացոյց կարող է լինել այդ պատմական անհերքելի ճշմարտութեան։

Իրանք թիւրք ազգասէրները, հին թիւրքեր անուանված կուսակցութեան ներկայացուցիչները իրանց երկրի, ժողովրդի և պետութեան քաղաքականութեան մէջ երբէք չեն հասել այն ծայրայեղութեան, որին հասել է այժմ Ունգարիան Թիւրքիայի վերաբերութեամբ։

Մարտի 11-ին Պեշտ քաղաքի ունգարական պատգամաւորների ժողովում ունգարական մինիստր Տիսսա մի ճառ է ասել, որտեղ նա ինքնահաւան կերպով խօսում է ունգարական (աւստրիական) քաղաքականութեան վրա, որին մնում վիճակված է մի վճիռ տալ Թիւրքիայի պետական հարցին։ Նա գովեց ունգարական (աւստրիական) քաղաքականութեան ընթացքի եղանակը, ցոյց տալով որ Թիւրքիայի վերաբերութեամբ ինքն Եւրոպան էլ ձեռնարկվում է աւստրօ-ունգարական քաղաքականութեամբ։ Այդ բաւական չէ՛ երևի ունգարական ազգասէր, գեներալ Կլապկա այդ ուղղութեան մէջ երկրորդ քայլն էլ է արել։ Նա յանձն է առել Վիեննայի „Neue Freie Presse“ լրագրում յօդվածների մի շարքում Թիւրքիայի փաստաբան դառնալ, յանձն է առել պաշտպանել, արդարացնել Թիւրքիայի բռնած քաղաքականութեան ընթացքը սլաւոնական և առհասարակ հպատակ ազգերի վերաբերութեամբ։ Նրա յօդվածների մէջ յայտնած մտքերը կարող են զարմացնել, շփոթեցնել իրանց ծայրայեղութեամբ մինչև անգամ Թիւրքիայի ամենաջերմ, ամենաեռանդոտ պաշտպաններին (եթէ այդպիսիներ դեռ ես կան որ և է երկրում, բացի Ունգարիայում և մասամբ միայն Թիւրքիայում)։ Պ. Կլապկա չէ իմանում և չէ ուզում ճանաչել ոչ պատմութիւնը, ոչ էլ նրա անողորմ ճշմարտութիւնները, Թիւրքիայի անցած դարերի պատմութեան ճարտարախօս փաստերը․․․ նա կարծես ժամանակակից մարդ չէ, կարծես նա մեր դարում յարութիւն է առել անցեալ դարերից, կարծես նա կենդանի մարդ չէ, այլ միջին դարերից յարութիւն առած մի ուրուական է, այն ժամանակներից, երբ Թիւրքիան իր կօպիտ, անողորմ, ահեղ ուժով համարվում էր Եւրոպայում զօրեղ և կեանքով լի մի պետութիւն։ Նա կարծես չէ նկատում որ այժմս էլ ամօթ է Եւրոպայի համար Թիւրքիայի պէս քաղաքականութիւն և կազմակերպութիւն ունեցող մի պետութիւն դասաւորել եւրոպական պետութիւնների շարքում, որ Թիւրքիայի եւրոպական երկիրների թւում հաշւելը մի անճոռնի, այլանդակ երևոյթ է․․․ Գեներալ Կլապկա, որի ատելութիւնը դէպի սլաւոնական ցեղը մթնացնում է դատողութեան լոգիկան և Թիւրքիայի այլ քրիստոնեայ հպատակ ազգերի վերաբերութեամբ, միամիտ, ինքնահաւան, համարձակ, կասկը, մինչև անգամ, անամօթ և յանդուգն կերպով խօսում է՝ „Թիւրքիայի կրթողական ազդեցութեան, այդ երկրի քաղաքակրթութեան առաքելութեան մասին արևելքում։“ Նա համեմատում է Թիւրքիան Ռուսաստանի հետ և այդ երկու երկիրների միմեանց մէջ Միջին Ասիայում ունեցած մրցութեան մասին խօսելով, վերջացնում է իր դատողութիւնները նորանով, որ յայտնում է թէ Թիւրքիայի ներգործութիւնը Ասիայի վրա աւելի օգտաւէտ է եւրոպական ազդեցութեան և վաճառականութեան արևելքում տարածվելուն, քան թէ Ռուսաստանի ազդեցութիւնը։

Ահա այն ծիծաղելի, յանդուգն և զարմանալի մտքերը, որք յայտնվում են այժմեան ժամանակում Ունգարիայի մէջ նորա ամենազարգացած, առաջադէմ մարդիկներից․․․ Արդեօք մենք մեր յօդվածի սկզբում ուղիղ չէ՞նք նկատել, ասելով որ անուրանալի է մոնղոլական ցեղին պատկանող երկու ազգերի, Թիւրքիայի և Ունգարիայի մէջ գաղտնի համակրութիւնը, որ մինչև այժմ այդքան անամօթ և յանդուգն կերպով չէր յայտնվում, բայց այժմ երեսից դիմակը վերցնելով, կատարելապէս յայտնվեցաւ․․․ Արդեօք չէ՞ կարելի ասել որ Ունգարիան, այդ մոնղոլական ազգը, պատահմամբ, պատմական զարմանալի բերմունքով ընկել է եւրոպական ազգերի շրջանը․․․․

ԻՏԱԼԻԱ

Վերջին ժամանակները իտալական հասարակական կարծիքը զբաղված էր հետևեալ խայտառակ խաբէբայութեան անցքով։ Յայտնի է որ Սավօյայի իշխանական ընտանիքը, որին պատկանում է Իտալիայի Վիկտոր-Էմմանուէլ թագաւորը, հարուստ ընտանիքներից չէ։ Այդ ընտանիքի ժառանգական կալուածները մեծ չեն և նրանց վրա շատ պարտքեր կան։ Թէև Սավօյայի ընտանիքը դարձաւ իտալական թագաւորական ընտանիք, բայց Վիկտոր-Էմմանուէլ թագաւորի դրութիւնը ոչ թէ չը լաւացաւ, այլ աւելի վատ դարձաւ։ Պալատական և կեանքի ծախսը կրկնապատկվեցան և թէև իտալական աքսորված իշխաններից մնացած մի քանի կալուածներ Իտալիայի թագաւորի և նրա ընտանիքի ձեռն անցան, բայց նրանց պահպանելու և կառավարելու ծախսը աւելի մեծ է, քան թէ այն արդիւնքը որ նրանից ստացվում է։ Այդ է պատճառը, որ Վիկտոր-Էմմանուէլի պարտքերը անդադար աճում են, այդ է պատճառը որ շատ անգամ նիւթական նեղ դրութեան մէջ ընկած, նա նոր պարտքեր է անում և ստորագրում է փոխանակագիրներ։

Նորերումս Մոնտէգազա անունով մի կոմս, օգուտ քաղելով թագաւորի այդ սովորութիւնից, պատրաստեց 400,000 ֆրանկ գումարի փոխանակագիրներ Վիկտոր-Էմմանուէլի կեղծ ստորագրութեամբ, և թագաւորի ադիւտանտի, Բանիասկօ գնդապետի օգնութեամբ վաւերացնել տալով այդ փոխանակագիրների ստորագրութիւնը, ստացաւ փողերը մասամբ Բօլօնի ազգային բանկում, մասամբ Ֆլորենցայում գտնվող Մակայի բանկում։

Վերջապէս խաբէբայութիւնը յայտնվեցաւ և յանցաւորները և նրանց մի քանի գործակիցները կալանաւորվեցան։ Այդ անցքը երևի այն հետևանքը կունենայ, որ այսուհետև պալատական ծախսը առանձին նշանակված մասնաժողովի վերահսկութեան տակ կը դրվին։

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

Ստրասբուրգ. 29-ին մարտի. 76

Ըստ սովորականի Գերմանիայի մէջ տօնում են մարտի 22-ը.—դա ծննդեան օր է կայսրի․ Ստրասբուրգի մէջ եղած գերմանացիներն էլ ի հարկէ յետ չը մնացին կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից․ Զինուորական կառավարութիւնը սկսեց տօնը արդէն 21-ին երեկոյեան 9 ժամին․ Այդ է ժամանակը երբ բոլոր հասարակ զինուորները պարտաւորված են իրանց բնակարանները վերադառնալու և այդ ժամին ինչպէս և Ռուսաստանի մէջ Գերմանիայումն էլ բոլոր զինուորանոցներում (Caserne) կամ թմբուկներով կամ փողերով իմաց են տալիս որ ինն ժամ է․ Այն օրը երեկոյեան 9 ժամին այստեղ եղած բոլոր զինուորական խումբերը երաժշտութեամբ և երկար փայտերի վերա կապած լապտերներով անցկացան գլխաւոր փողոցներով և մանաւանդ պիտի երաժշտութիւն անէին զինուորական բաժնի կառավարչի տան առաջ․ Դա բաւական գեղեցիկ տեսարան էր և հետաքրքիրների բազմաթիւ խումբերը լցնում էին քաղաքի գլխաւոր փողոցները և հրապարակները. կարելի է մինչև անգամ ասել որ գուցէ ոչ ոք չէր մնացել տների մէջ․ Փողոցների մէջ շրջողները միայն գերմանացիներից և տեղական ռամիկ ժողովրդից չէին բաղկացած, այլ և լաւ հասարակութեան մարդիկ և տիկնայք նմանապէս խառնվում էին ժողովրդի խումբերի մէջ․

Ես կարծեմ արդէն մի այլ անգամ առիթ ունեցայ ասել որ այստեղացիների անհամակրութիւնը դէպի նոր դրութիւնը աւելի երևակայական և պայմանական է, քան թէ իրաւացի և անպայման․

Բարձր դասերին պատկանող էլզասեցին գերմանական շրջանների մէջ չէ երևում ոչ թէ այն պատճառով որ չէ համակրում նրանց, այլ աւելի այն պատճառով, որ չէ կամենում բացառութիւն կազմել իր հայրենակիցների թւից․ Ոչ ոք չէ ուզում առաջին քայլն անել, որովհետև հաստատ գիտէ, թէ, չը նայելով որ ամեն նորա հայրենակիցն էլ նոյնը կուզենար անել, նորա վերա մատով ցոյց կը տան կամ գուցէ մինչև անգամ նրան դաւաճան կանուանեն և մանաւանդ իսկ նոքա, որոնք նմանապէս ձանձրացել են անդադար յետ քաշված ապրելուց․ Էլզասցին աշխատում է չը ցոյց տալ որ նա հարկաւորութիւն ունի գերմանական հասարակութեան և հիմնարկութիւնների մէջ. նա ուզում է ցոյց տալ որ բոլոր գերմանականը նրան չէ կարող շարժել իր սառնութիւնից․ Բայց մի և նոյն ժամանակ նա չափազանց թոյլ է և թագուն կերպով, կամ Էլզասից հեռու, նա բոլորովին այլապէս է վարվում․ Օրինակի համար այստեղի թատրոնը կառավարութիւնից նպաստներ է ստանում,—դա բաւական է էլզասցու համար, որ նա թատրոն չը գնայ, որովհետև թատրոնը գերմանական է։ Բայց էլի սովոր լինելով աւելի շարժուն կեանքի, նա չէ կարող ամբողջ ամիսներ համբերել առանց տեսնելու իր սիրած Գունօյի

«Ֆատուստը» կամ „La dame blanche.“ ինչ է անում ուրեմն էլզասցին՝ նա կամ նստում է ներքևի հարկի լօժաների մէջ, որոնք այնքան մութն են որ նա չէ երևում, իսկ ինքն տեսնում է ամբողջ Թատրօնը, կամ գնում է այն ներկայացումներին, երբ նա գիտէ թէ դահլիճը լի կը լինի, ուրեմն նորան կրկին չեն նշմարել. կամ վերջապէս կօնցէրտների ժամանակ էլզասցիները աշխատում են դահլիճի միջին անցքից մի կողմը նստել և ուրեմն իրանց կողքին չունենալ ոչ մի գերմանացի. . .

Ծիծաղելի և երեխայական չէ՞ արդեօք այսպիսի վարմունք և չէ յիշեցնում արդեօք մի այնպիսի սովորութիւն ինչպէս ունեն մոլեռանդ մահմետականները, որոնք վախենում են պղծվել քրիստոնեայի մօտ նստելով. .

Նոյնպէս գաղտնի դուրս եկան փողոցների մէջ երեկոյեան մարտի 21-ին Zapfenstreich (зоря) լսելու էլզասցիները, բայց որ չը կարծեն, թէ նրանք այսպիսի բուն գերմանական տօներով են հետաքրքրվում, տունից դուրս գալով աշխատեցին որ պատուհաններից ոչ մի լոյս չերևայ, չլցէ թէ գերմանացիները կարծեն, որ էլզասցիները լուսաւորեցին իրանց բնակարանները ի պատիւ գերմանական կայսրի. Շատերը մինչև անգամ որոնք տան մէջ էին մնացել, նմանապէս հանգցրին մոմերը, բայց չը գիմանալով հետաքրքրութեանը, լցվեցան մութ պատուհանների մէջ և մտածում էին որ նրանց էլի կարելի է նշմարել, որովհետև փողոցները սովորաբար երեկոյեանը լապտերներով են լուսաւորվում.

Անկասկած այսպիսի երեխայական վարմունքը երկար չէ կարող շարունակվել և շատ ժամանակ չի անցնի, էլզասցիները կը հասկանան որ եթէ մի ոք այսպիսի վարմունքից վնաս է կրում, — այդ միայն իրանք են:

Ինչպէս նրանք առաջին տարիների զայրացումից և հակակրութիւնից աստիճան առ աստիճան անցան դէպի արհամարհանք, սառնաճողութիւն, զարթացնող և անդադար աճող հետաքրքրութիւն, այնպէս կանցնեն նրանք այդ վերջին դրութիւնից դէպի կանոնաւոր հասարակական յարաբերութիւնները և պէտք է ասել որ դժուար քայլերը արդէն արած են. մնում է միայն մի քայլ, որ նմանապէս կը կատարվի:

Այս կարծիքիս հրաշխաւոր են բազմաթիւ իրողութիւնները, որոնցից կը յիշեմ միայն այն, որ այն ընտանիքներից շատերը, որոնք թողել էին իրանց հայրենիքը, դէպի Ֆրանսիա գաղթելով, փոքր առ փոքր վերադառնում են, նախ ցետեղվելով իրանց կալուածների մէջ, յետոյ ժամանակ առ ժամանակ քաղաք գալով և վերջապէս տեղափոխվելով այստեղ շարունակ ապրելու համար:

Բայց ես նկատում եմ որ բոլորովին հեռացայ իմ գլխաւոր նիւթից. . . փոյթ չէ. տօները միշտ և ամեն տեղ նոյն կերպով են կատարվում՝ երաժշտութիւն, հրահանդէս (Feuerwerk), ճաշեր, ճառեր, — դա ամեն տեղ սովորական է. տարբեր է միայն այն, թէ ինչպէս է վերաբերվում ժողովուրդը և հասարակութիւնը այսպիսի տօների դիմացը և կարծեմ որ այդ վերջին կողմը դուցէ աւելի հետաքրքրական է և աւելի յատկանիշ Ստրասբուրգի համար, քան թէ տօնելու ձևը:

Ա. Արծրունի

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Անդրէաս Արծրունի գրում է մեզ Ստրասբուրգից՝ «Այսօր, մարտի 29-ին, մեր քաղաքով անցկացաւ Հնդկաստանի կայսրուհին (Անգլիայի թագուհին) ուղևորվելով դէպի Բադէն-Բադէն, ուր նա դիտաւորութիւն ունի մի քանի ժամանակ մնալու. Նրան հանդէպ դուրս եկան Ստրասբուրգի կառավարութեան բարձր աստիճանաւորները և մասնաւորապէս քաղաքիս կառավարիչը գէնէրալ Շախտմայէր:»

***

Պ. Արծրունի հաղորդում է մեզ և հետևեալը՝ «Հեղեղները Էլզասի մէջ վերջացան: Իլլ գետը կրկին իր կանոնաւոր բարձրութիւն է բռնել և սովորական ծոյլ կերպով հոսում է: Շրջակայքը, որոնք ջրի տակ էին, բոլորովին չոր են և երկաթուղին, որ քաղաքիս երկու կայարանների մէջ ընդմիջված էր, կրկին աճ մի քանի օր է որ բաց է երթևեկութեան համար. Կարելի է վերջապէս յուսալ որ գարունը կը սկսվի սաստիկ և երկարատև ձմեռվանից յետոյ:»

***

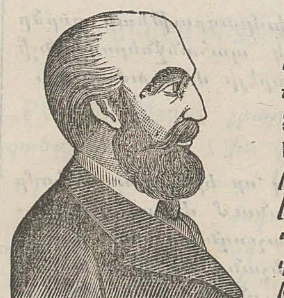

Հազարներ անձինքներից երկու սեռի իրանց գեղեցիկ մազերով պարտական են միայն արտասահմանում վաճառվող այնպէս անուանված ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԽԻՆՕՊԻԼԻՑԵՐԻՆԻ ՊՈՄԱԴԱՅԻՆ, որ մազերը բուսնել է տալիս: Այդ պօմադը բժշկական շատ հեղինակութիւններից փորձված է և ունի վկայական թուղթեր պ. Կլեչինսկուց որ Վիէննայի Լանդգերիխտի քիմիայի պրօֆէսոր է և նոյնպէս Մօսկվայի բժշկական վարչութեան թոյլտուութիւն. Նա ունէր մեծ աջողութիւն և վերջին ժամանակ հաստատած էր Մօսկվայի բժշկական վարչութենից որ տուեց նրան իր հաւանութիւնը. Կանոնաւոր գործածութեան ժամանակ, մինչև անգամ մազերից մերկ գլուխները ծածկվում են մազերով. Այդ պօմադը պնդացնում է կաշին, պահպանում է մազերը թափվելուց, մազերին տալիս է բնական տեսք և փայլունութիւն և իր անուշահոտութեան պատճառով, որ նրա լաւ յատկութիւններից մինն է, կարող է զարդարել ամենաշքեղ տուալէտի սեղանը. Այդ բոլոր յատկութիւնները իմ արդիւնքի, իրաւունք են տալիս ինձ յուսալ Ռուսաստանումն էլ նրա ընդարձակ տարածման և պատուելի հասարակութենից լաւ ընդունելութեան վրա.

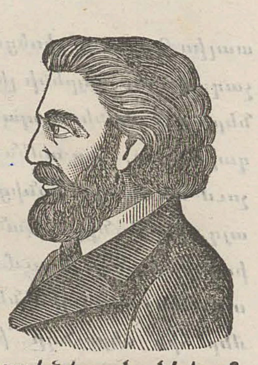

ԳԻՆԸ ՄԻ ՇԻՇԻ ՀԱՄԱՐ 2 ՌՈՒԲԼ.

Իւրաքանչիւր շիշի հետ տրվում է և պօմադի գործածութեան նկարագրութիւնը.

ՊՕՄԱԴ „PASTA EUGENIE“

Այդ պօմադի հնարող տիկինը որ յայտնեցաւ „Pasta“ անունով, պատիւ ունի յայտնել յարգոյ հասարակութեան որ „Pasta Eugénie“ այժմ ստացված է և ծախվում է Թիֆլիսում պ. ԼԱՆԿՕԻ մուզիկային մագազինում, Արծրունու տանը, Վլադիկավկասում պ. ՍԵԳԱԼԻ մօտ, իսկ Ստավրօպօլում պ. ԿՈՒՐԻԼՉԷՆԿՕԻ մօտ, որտեղ ծախվում են և մնացած այստեղ յիշված արդիւնքները. Այդ պօմադը նշանաւոր է նորանով, որ նրա գործածութեան կարճ ժամանակից յետոյ երեսը ազատվում է զանազան բծերից,

անմաքրութիւններից և խոցերից և ստանում է երիտասարդական հասակին յատուկ թարմութիւնը և գեղեցկութիւնը. Առաջարկվում է այն անձանց որք կամենում են խատակ և սպիտակ երեսի գոյնը ստանալ. Հնարողը երաշխաւոր է պօմադի ներգործութեան հաստատութեան համար. Գրաւական կարող են լինել առողները համար և այն վկայաթղթերը որք ստացված են թէ Վիէննայի քիմիքոս պրօֆէսոր պ. Կլեչինսկուց, թէ Մօսկվայի բժշկական վարչութեան թոյլտուութիւնը.

ՄԻ ՍՐՈՒԱԿԻ ԳԻՆԸ 1 Ր. 60 Կ.

Որի հետ տրվում է և նրա գործածութեան նկարագրութիւնը.

Իւրաքանչիւր սրուակի վրա ինչպէս մաքրի համար, այնպէս „Pasta“ գտնվում է մի առանձին դրօշմ «Ամուրի» պատկերով և հնարողի ստորագրութեամբ որի վրա առողներին խնդրումենք ուշադրութիւն դարձնել.

Bertha Ries

Յ. Գ. „Pasta“ պօմադը առաջարկվում է և նոցա, որք թէև չունեն զանազան վերև յիշված կաշու հիւանդութիւններ, բայց կամենումեն ունենալ խատակ և թարմ երեսի, վզի և ձեռքերի գոյնը.

ՁԵՌՔԵՐԻ 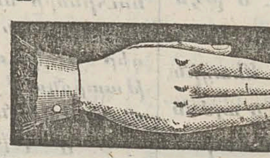 ՊՕՄԱԴԸ.

Այդ պօմադը այնպէս է պատրաստված, որ նրա գործածութենից յետոյ ձեռքերը ստանումեն զարմանալի փափկութիւն և սպիտակութիւն.

Սրուակի գինը 1 ր. 30 կօպ.

ՄԱԶԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՆԵՐԿԸ, թէ մոյգ խարտեաշ, թէ սև, որ ներկում է 10 րօպէի միջոցում և չէ կորցնում իր տեւողութիւնը 6 շաբաթվայ ընթացքում. Արկղիկը 3 րուբլ.

ՏՕԿԱՅԵԱՆ ԲԱԼԶԱՄ, հաստատ միջոց կոշտերի և կաշու կոշտութիւնների դէմ. Սրուակը 60 կ.

11 (50)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դուրս եկաւ մամուլի տակից ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆՑԻ յօրինած ընթերցարանի առաջին մասն (ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿԵԱՆՔ) և վաճառվում է առանձին: Մնացեալ երկու մասն նոյնպէս կը տպագրուին շուտով և կը վաճառուին առանձին առանձին: Իւրաքանչիւր մասի գինն է գումարով առնողների համար 20 կոպէկ, իսկ հատով առնողների համար 25 կոպէկ: 2 (2)

ԻՆՏԵՆԴԱՆՏՍՏՎՕՅԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՇՈՐԵՐ ԿԱՐԵԼՈՒ ԳՈՐԾԱՆՈՑԸ Նաւթլուղի վրա, առաջարկում է, ինչպէս ազամարդիկներին, այնպէս էլ կանանց մշտական աշխատանք ունենալ ցանկացողներին, հետևեալ պարապմունք՝ կարել գործանոցում ամեն տեսակ սպիտակեղէն ճերմակ շորեր, ամեն մի հատի համար առանձին վարձով: 7 (10)

Դուրս եկաւ մամուլի տակից Հօհենֆելդենի և ընկ. տպարանում, պ. Մ. Միանսարեանցի տառերով տպված, Ս. Պետերբուրգում «ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՁՕՀԵՐ» գրքոյկը, գործ Ֆրանց ՀՕՖՖՄԱՆԻ, Թարգմանութիւն Նիկողայոսի ԼԱԼԱՅԵԱՆՑ. Գինն է Ս. Պետերբուրգում 50 կօպ., իսկ միւս քաղաքներում 60 կօպ. Ծախվում է Թիֆլիսում «Մշակի» խմբագրատանը և Զաքարիա Գրիգորեանցի գրավաճառանոցում: 4 (5)

ՄԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ առաջարկում է կրկնութիւններ անել աշակերտների հետ, որք հարցաքննութիւններին են պատրաստվում, կամ պատրաստել նոցա, որք կամենում են ուսումնարանների ստորին դասատները մտնել: Հասցէն կարելի է իմանալ «ՄՇԱԿԻ» խմբագրատան մէջ: 1 (3)

Թիֆլիսի „Hôtel de l'Europe“ Երևանեան հրապարակի վրա գտնվող հիւրանոցի տէրը, պատիւ ունի յայտնել հասարակութեանը, որ Զատկի գալու տօներին կարելի կը լինի գտնել նրա մօտ մեծ ընտրութիւն ապուխտի (վետչինա), իր հիմնարկութեան մէջ կերակրած խոզերից պատրաստված: Նոյնպէս կարելի է գտնել հիւրանոցում Զատկի հացեր և այլ ուտելիքներ, բոլորն էլ չափաւոր գներով: 3 (3)

Բաժանուելով իմ ընկեր Ս. Վարդանեանցից, բացել եմ մեր նախկին գործավարների մասնակցութեամբ Թիֆլիզում Միքայելեան կամուրջի մօտ, պ. Զուբալովի տներում, առանձին գրավաճառանոց հետևեալ վերնագրով.

„КАВКАЗСКАЯ КНИЖНАЯ ТОРГОВЛЯ“

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

Որտեղ վաճառվում են, թէ ընկերութեամբ հրատարակած հայերէն գրքեր և թէ մասնաւոր մարդկանց տպագրութիւններ, և նոյնպէս ռուսերէն ամեն գիտութեանց վերաբերեալ թէ դասական և թէ ընթերցանելի գրքեր. իսկ Ֆրանսերէն, գերմաներէն, լատիներէն և յունարէն միայն դասագրքեր:

Օտար քաղաքացւոց պահանջները կատարվում են արագ, ճշտութեամբ և բաւականին աժան գնով: Պահանջները ուղղվում են.

Кавказская книжная торговля въ Тифлисѣ

3 (3) Զաքարիա Գրիգորեանց

ԱՄԵՆԱՀԱՍՏԱՏ ՄԻՋՈՑ

ՓՈՔՐ ԵՒ ՄԵԾ ՄԿՆԵՐ, ԽԼՈՒՐԴՆԵՐ ԵՒ ՄԻՋԱՏՆԵՐ ՈՉՆՉԱՑՆԵԼՈՒ՝ ՐԻՍ ԳՈՒՍՏԱՎ ՔԻՄԻՔՈՍ ՊԷՇՏԻՑ

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՏԱՆ ՀԱՅԹԱՅԹԻՉ

Որ մի քանի արտասահմանեան պալատներից արտօնութիւններ ունի.

Պատիւ ունիմ առաջարկել թէ հասարակութեանը, թէ պ. պ. վաճառականներին ինձանից հնարած ամենաոր և մեծ ներգործութիւն ունեցող միջոցներ՝ մկներ, խլուրդներ և ամեն տեսակ միջատներ, ինչպէս օրինակ սև ուտիճ (տարական) ցեց, մրջիւն, բաղլինջ, լու և այլն, ոչնչացնելու համար. Յիշեալ միջոցները, որք իմ գիւտերն են և ինձանից պատրաստված են, ստացան կատարեալ հաւանութիւն և յայտնի են ամբողջ Եւրօպայում, որի համար և ունիմ վկայաթղթեր.

Այդ միջոցները արժանացան Մօսկվայի բազմարվեստեան հանդիսում 1872 թւին մեծ արծաթեայ մեդալի և Վիէննայի աշխարհահանդիսում 1873 թ. առաջադիմութեան համար մեդալի (Fortschritts—Medaille):

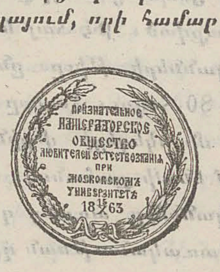

ՀՆԱՐՈՂԸ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐ Է ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՍՏԱՏ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ.

Մեծ քանակութեամբ առնողներին զիջումն կը լինի.

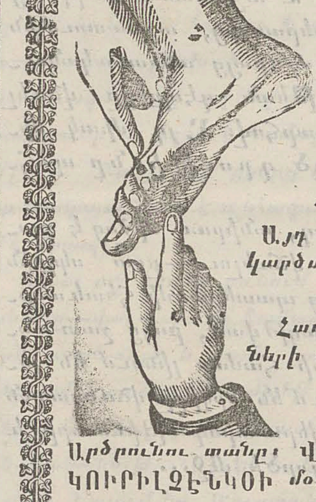

ԳՆԵՐԸ՝

Մկների և խլուրդների դէմ դեղը մի սրուակի համար 1 ր. 50 կօպ. Փոշին սև ուտիճների, ցեցի մրջիւնների և լուերի դէմ 1 րուբլ Սորա հետ հարկաւոր է առնել և դուտապէրշի փոքրիկ մեքենաներ իւրաքանչիւրը 60 կօպ.

Հեղուկ բաղլինջների դէմ մի սրուակ 1 ր.

Այդ միջոցը ունի անուշ հոտ, բիծեր չէ անում և յանկարծակի է ներգործում, որի համար երաշխաւոր է գլխաւոր Դէպօ.

Հաստատ միջոց ԿՈՇՏԵՐԻ և կաշու կոշտութիւնների դէմ, մի սրուակ 60 կօպ.

Գլխաւոր դէպօ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ պ. ԼԱՆԿՕԻ մուզիկային մագազինում, Դվօրցօվի փողոցում, Արծրունու տանը: ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍՈՒՄ պ. ՍԵԳԱԼԻ մօտ, իսկ ՍՏԱՎՐԱՊՕԼՈՒՄ պ. ԿՈՒՐԻԼՉԷՆԿՕԻ մօտ.

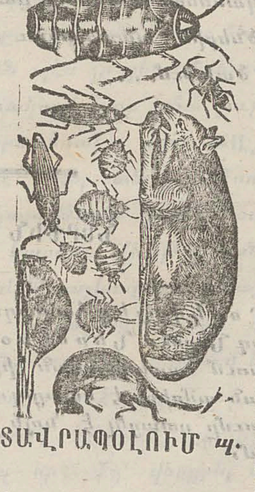

Օտարաքաղաքացիները թող բարեհաճեն ճանապարհի ծախսը վճարել յիշեալ միջոցները ուղարկելու համար. կարող են թէ փողով, թէ փօստի մարկաներով. 11 (50)

Дозволено цензурою 31 Марта 1876 г. Тифлисъ

Типографія Меликова

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ